

Kohanejad kasvavad kestuses

Kairi Look. Tantsi tolmu põrandast. (Loomingu Raamatukogu, nr 1–3.) Tallinn: Kultuurileht, 2025. 164 lk.

Loomingu Raamatukogu tänavuse aastakäigu avas end varem lastekirjanikuna tõestanud Kairi Loogi esimene täiskasvanutele kirjutatud proosateos „Tantsi tolmu põrandast”. Helge arenguloona jälgib see Nõukogude okupatsiooni lõpul sündinud eesti naise Katariina kujunemist lapsepõlvest noore täiskasvanueani. Poola nobelisti Wisława Szymborska jätkuvuseulogiaga käivituva teksti iga kihistus mõjub toetusavaldusena igavesele edasiliikumisele, inimesis väidetavalt peituva, ent aeg-ajalt raugeva jõu üha uuesti taasavastamisele ja lootusele, millest kõnelevad ka teose neli põgusat „Algust”. Kusjuures üks neist asub tähenduslikult teose lõpus.

Teose kreodo võiks niisiis kõlada bergsonlikult:¹ algus ja lõpp on miraažid,

¹ Ka Eik Hermann on romaani lugenud läbi hilisema bergsonismi prisma, täpsemalt Gilles

olemine on kestus. „Hiljem ei tule kunagi [---]. Kogu aeg on täna.” (Lk 51) Teisisõnu, inimliku vastupidavuse ja elule avatuna püsimise tagab pideva kulgemise tajut. Ühtlasi on see loomungulisuse tingimus. Voolavas tundlikkuses elamist õpetavad ja kosutavad Loogi teoses pereringi naised. Sellist teadvusseisundit murendab enim nende naiste surm. Sestap kirjeldab romaan ülitundliku peategelase kaudu viise, kuidas saada hakkama üldiselt loomuliku, aga isiklikul tasandil brutaalset kogemusega, nagu lein sügavalt armastatud inimeste kadumise tõttu. Uuritakse, kuidas minetada lõputaju ning kesken-duda taas kestusele.

Struktuuri teose tähendusloome seisukohalt kõrgelt hindav, kuid samal ajal pedantsust vältiv Look on jaotanud romaani neljaks. Tinglikud ajaplaanid on esimeses osas peategelase Katariina lapsepõlv 1980. aastate õdusas majapidamises imelise vanavanaema hoole all. Teises jaos avaneb uusrajoonis trollibusside undamise seltsis veedetud teismeiga, mille jooksul tüdruk ositi võõrandub pere- ja kogu-

Deleuze'i ja Félix Guattari filosoofia toel. Vt **E. Hermann**, Hüütakse pardale: romaan kui tajumissümfoonia. – Vikerkaar 2025, nr 4–5, lk 186–191.

konnast, kannatades muu hulgas kiusamise ja vaevalise pika leina all. Lugejale sinavormiga väga lähedale tungivas kolmandas osas on fookuses protagonisti meditsiinstuudium kuskil Euroopa metropolis (viited jalgratastele, kanalitele, düünidele osutavad Hollandile). Napis neljandas osas otsib vaimselt ja kehaliselt ülekoormatud ning vanavanaema ja ema leinamisega jätkuvalt heitlev peategelane ahiküttega maamajas nimetul Eesti saarel iseenast ehk tasakaalu kui kestusetaju ning leiabki selle.

Romaani aistiline stiil õhutab lugejat tundma ja uskuma, mitte liigselt eritlema ega hindama. Pole irooniat, analüütilisust välditakse. Läbi algriimilise, algelise süntaksile ehitatud väljenduse – mida mõni kriitik ja paljud lugemishuvilised on juba kiitnud² – näitab näiteks laual higistavat juustu manav jutustaja, et olulisel pole mõtted juustu võimalikust päritolust, roiskumisohust või saamisest võileivakatteks, vaid hoopis sellest kujutisest õhkuv hapukas-soolakas lõhn või laiemalt 1980. aastate Eesti köökide atmosfäär. Peamine on tähenduste plahvatus, mis tekib, kui elada (taas) läbi rudiseval kahvatukollasel pinnal libiseva tilga sõrmeotsaga puudutamise tunne. Sedasi narratiivi punudes ei paku „Tantsi tolmu põrandast” otseseid põhjuse-tagajärje seoseid, vähemasti mitte mikrotasandil.

Loogi teose eesmärk näib olevat avada optimistliku, kohati pisut sentimentaalse, aga samal ajal aukartustäratavalt elastse elukäsituse väljakujunemist umbes veerandsaja aasta jooksul. Lühikestes peatükkides kui impressionistlikes tõmmistes vaadeldakse valdavalt tema- ja sinaperspektiividest, kuidas emotsionaalselt

ja sotsiaalselt küpsete emakujude, eriti vanavanaema, endise pediaatri, uskliku Johanna loodud turvaline algpesa mõjutab loo südamikus asuva tüdruku enesekindlust, loovust ja sitkust. Kodus kirevate rituaalide, kudumise, toiduvalmistamise (ja selle õpetamise) ning tantsima süttamisega sisse harjutatud emotsionaalsed mustrid ja sotsiaalsed oskused võimaldavad emakuju kadudes ning leina lahtudes protagonistil edasi „[e]lada ja armastada aina hullemini ja hullemini” (lk 144). Lapsepõlve rollimängud, samuti väsimatu raamatute ettelugemine vormivad teadvust liikumisaltiks. Lektööri valib Johanna eesti rahvapärимuse, muumilugude ja Astrid Lindgreni teoste hulgast. Sedasi kerkib makrotasandil üles ikkagi ka põhjuse-tagajärje suhe: hea hool viib küllase elutajuni. Vanavanaema, kelle tarkuses sulanduvad *ratio* (mida esindab arstiteadus) ja (rahva)usk, ning teatava määrani ka Katriina ema ei vihasta laste otseste käskude – aita, hoogu, veel! (lk 13) – peale. Nii juurutatakse lahkete ilmapilti, kus ühte ruumi elama määratud inimestele on omane üksteist märgata. Veel õpetab vanavanaema last otsima pingsust, epifaaniat, kuidagi läbi looride ka Erosta. Võimas emakuju³ näitab lapsele, kui oluline on olevaga haakuda. Samuti ei alahinda ta kunsti mõju vitaalse eluhoiaku kujundamisele. Näiteks ei unusta memm ette lugedes tähelepanu juhtida raamatukujundusele: last suunatakse mõtlema kunstiteosest kui tervikust.

Kunsti rollist nii teose süžees kui ka metatasandil on retseptisioonis juba juttu olnud: romaan on intermediaalne saavutus ehk oma tajukesksuse tõttu justkui muusikateos sõnades.⁴ Ent tekst õhutab tõlgendusse kaasama ka kujutatavat kunsti, eriti kui mõelda seda toestavatele teostele.

² Nt **T. Karjatse**, Headread raamatuaasta blogi: Kairi Loogi „Tantsi tolmu põrandast”. – ERR. Kultuur 23. IV 2025. <https://kultuur.err.ee/1609672871/headread-raamatuaasta-blogi-kairi-loogi-tantsi-tolmu-porandast>

³ Vt **M.-L. Klemet**, Millenniumilapse tantsud. – Sirp 14. III 2025, lk 6.

⁴ **E. Hermann**, Hüütakse pardale: romaan kui tajumissümfoonia.

Ehk ei ole Loogi teose avaraks mõistmiseks päris väär mõelda sellest kui Katariina (auto)portreede sarjast, miks mitte sarnaseist, nagu tegi endast skandinaavialikkusega seostatavat vahvuse ja idüllilisuse kuvandit loonud soomerootsi mitmik-talent Tove Jansson, keda on aimata Loogi teose esteetilises koes. „Tantsi tolm põrandast” on muu hulgas inspireeritud Põhja-maade naiste loodus-, kodu- ja peresuhete positiivsetest kujutelmadest kunstis, üldse teatavast põhjamaisest mängulisest, jaatavast suhtumisest ellu. Janssoni teosed, nt „Suveraamat”, mille põhjal vändatud film jõudis tänavu augustis Eesti kinolevisse, leiduvad Loogi raamatu allikaloetus (lk 108). Viimane lisandus mõjub värskendavalt, tuues must valgelt esile, et niivõrd nõudlik žanr nagu romaan põhineb alati teiste, eel- ja kaaskäijate mõttepingutusel. See annab märku Loogi kunstniku solidaarsusest ning mõjub igal juhul sümpaatselt.

Kui romaani esimene osa välja jätta, rakendab jutustaja alt ülespoole pürgivat meetodit. Näidatakse, kuidas avara siseilmaga protagonist ronib murdeas (mil tüdrukut hakkavad kontrollima keegi „treener”, õpetajad ja mõneti ka isa; lk 90, 99) tekkinud madalseisust „kõrgemasse torni” (lk 98). Nagu mainitud, on ronimisel kasutatav sitkuse harjutamise tehnika tants, mis igas teose osas värsket nurga alt esile tuleb. Teose jõulisima sümbolina ülistab see (ajutist) sisenemist dionüüsilise transi seisundisse, ent tähistab ka keha-hoiaku kontrolli, valu ja pinget, hiljem veel seksuaalset eneseväljendust (stseen võimalikust postitantsust, lk 109) ja lähedust, armastust kui kahepoolset sümmeetrilist suhet. Veel on tants rahvusliku identiteedi osa, sest viidatakse joovastusele, hürdu-sele tantsupeol, samuti kadrisantide tant-sule, jala pörutamisele vastu maad, nii et põrandalaudadest klopitakse välja vana tolm: meie esivanemate, ka Johanna päris-

osa (lk 101). Jõuline kujund lahkunute ülestrampimisest annab loole müstilise mõõtme. Tants toob esile ka filosoofilise tasandi, tuletades meelde Henri Bergsoni ja tema kaasmõtletja Friedrich Nietzsche ideed, et just tantsus on kestus, afektiivselt väärt eksistents. Tantsuta elatud elu on mannetu. Teose põhiline küsimus, kuidas taas leida jõud, kui kallid inimesed surevad, saab vastuse: edasi tantsides, ka siis, kui on olnud pikk paus.

„Tantsi tolm põrandast” on õnnestunud, korralik debüüt. Kritiseerida võib vaid mõnda aspekti. Subjektiivselt on mul kohati raske leppida sina-, mina- ja temajutustaja vaheldumisega. Kui tema- ja minavormi nutikas varieerimine annab aimu lapse sõltuvusest ja täiskasvanu suhtelisest autonoomiast, siis sinavormi mitte just agara austajana ei suutnud ma endale ära seletada selle sissetoomise vajalikkust. Üldiselt väga õrnas ja hoolivas teoses mõjus „sina” kohati agressiivsena, sundides mind protagonistiga nui neljaks samastuma või andma end igal juhul tema meelevalda. Teisest rakursist annab perspektiivide vaheldumine signaali, millal on Katariina „kohale jõudnud”, oma hääle leidnud – sellest on juba veenvalt kirjutanud Aliis Aalmann.⁵

Vahest objektiivsem kriitiline noot puudutab üksikuid ripakile jäänud liine ning stampe. Kuigi Loogi fabuleerimisstiil ei taotle nimme ratsionaalset detailsust, jääb paar seika ebamääraseks, nt vanavanaemaapid tagasivaated sõjaolukorrale (lk 24, 61). Kohati langeb tekst klišeede lõksu: mõni Eesti suve puudutav troop kaldub pateetikasse. Kukesteente paljajalu otse pannilt söömine viib mõtte korilust idealiseeriva primitivismi (lk 113) ning sunnib vähemasti korraks küsima, kas ei naaldu teos liigselt Eesti kuvandile ürgse

⁵ A. Aalmann, Tolmust oleme keerelnud ja tantsuks peame saama. – Looming 2025, nr 6, lk 840–842.

loodusriigina. Lõpuks tuleb ära ka Tammsaare parafras ehk ülekasutatud „tee tööd ja armast” (lk 146). Teos kui tervik on nii tugev, et ka nende võteteta poleks talastik kokku varisenud. Need on aga vaid pisi-asjad, eriti kuna pärast teose korduvat lugemist võib leida nii mõnegi esmapilgul peitu jäänud nüansi, mis lisab tekstile ambivalentsust, seega esteetilist väärtust. Näiteks jahmatavad positiivselt vaid korra esile kerkiv tõdemus, et vabadus tuleb kellegi ohverduse arvel: „Vanaema vangipõlv toas andis lapsele hääle” (lk 154), ning põgus viide sellele, et lähedased võivad anda vastukäivaid, ent ühtmoodi kehtivaid nõuandeid, kas või Katariina ema mantra „hoia maadligi” ja Johanna soovitus „selg sirgu”. Sellised hõõrded ärgitavad edasi mõtlema.

„Tantsi tolm põrandast” kui aistiline arenguromaan ei lõpe selle filosoofilist alust arvestades küll kunagi ära, kuid lõpujärelmeid see siiski pakub. Eri paikades liikumise, keelte vaheldumise, aga ka eri tantsustiilide harrastamisega jõuab naine tasakaalu kui kestuseni. See toimub religioosse kirkastumise (lk 159), loodusesse sulandumise (sh esitatakse oodid puukoorele, siidisele liivapinnale, luikede tarkusele, lk 151, 161), samuti mälestuste hoolika, loova, kehalise läbitöötamise teel (lk 151).⁶ Poetiseeritakse ka päris põhjas – rabajärve sügavuses – ära käimise kaudu

tervenemist (lk 152). Katariina on sündmustiku kulgedes jahtinud jõudu, tahet, oma reeglitega mängu, temast on teose lõpuks kasvanud kohaneja, „mina”, kes seisab oma „villaste juustega emade” õlgadel (lk 145). Kohanemise paljude sümbolite hulgas on kiik: lennule üles-alla annab keegi armas nii kaua hoogu, kuni kiikuja on ise küps jalgadega kaasa aitama, võimeline nii ohtlikku kiirust pidurdama kui ka keha nullist pingutama, et uuesti ja uuesti eri tähendusega tippe nautida. Naine leiab ühes „tormi ja lindudega” oma hääle (lk 161), astub oma graatsilistele jalgadele, sest „selja taga on soojad käed” (lk 150), sest pole homset, on ainult täna.

Loogi teose lõppfaas (lk 160) meenutab hoopis teise tonaalsusega nüüdisaegse eesti romaani, Lilli Luugi „Õõema” (2024) tekstikohta, kus esivanemate hinged kogunevad samuti peategelase selja taha. Ei ole vast liialdus üldistada, et Eesti naiste praegune proosakirjandus väidab, et meie kõigi taga on rodu senini sündmuste käiku mõjutavaid esivanemaid, me oleme nemad (ja ei ole mõistagi ka) ning seda seost tuleb täie tähelepanuga vaagida, kirjutades pikki ajavahemikke hõlmavaid proosateoseid, mille fookuses on järeltulijate suhted emade ja isadega. Lugejatena oleme põrandalaudade vahelisest tolmust kopsud täis tõmmanud, nautinud erinevaid esteetilisi tõlgendusi (imeliselt) tundliku lapsepõlve vältimatust tähtsusest. Kuigi viimastel aastatel on ilmunud säärasesse lootüüpi paigutuvaid suurepäraseid romaane, sh „Tantsi tolm põrandast”, tasub – kui mitte muuks, siis provokatsiooniks – küsida: kas vajaksime kohaliku kirjanduspildi rikastamiseks nüüd hoopis teistsugust teemaseadet?

MERLIN KIRIKAL

⁶ Kaudse paralleelina meenus hollandi autori Jente Posthuma rahvusvahelisele Bookeri auhinna nomineeritud teos „Millest ma pigem ei mõtleks” („Waar ik liever niet aan denk”, 2020), ehkki temagi nappidest peatükkidest koosnev teos pole nii jõuliselt meeleliste tajude põhine kui Loogi debüüt ning uurib leina hoopiski peategelase kaksikvenna enesetapu kaudu. Posthuma teos lõpeb samuti ilusa ideega iseendast kui tervikust kindluse tegemisega.